

Aproximació a la transmissió textual del *Chronicon pontificum et imperatorum*, de Martí de Troppau, en l'anònim *Crònica universal de 1427*

An approach to the textual transmission of Martí de Troppau's *Chronicon pontificum et imperatorum* in the anonymous *Crònica universal de 1427*

Uma aproximação à transmissão textual da *Chronicon pontificum et imperatorum*, de Martí de Troppau, no anônimo *Crônica universal de 1427*

Jacob MOMPÓ NAVARRO¹

Resum: El *Chronicon Pontificum et Imperatorum*, de Martí de Troppau, és, juntament amb la *Història Escolàstica* de Pere Comestor i el *Speculum historiale* de Vicenç de Beauvais, una de les fonts principals que va utilitzar el compilador de la *Crònica universal de 1427*. El *Chronicon* va ser refet fins a tres vegades diferents per l'autor mateix i això va originar tres famílies diferents en la transmissió textual de l'obra de Martí de Troppau, que Weiland indentifica amb les lletres A, B i C. En aquest treball aportem algunes de les evidències que ens permeten suposar que la versió del *Chronicon* a partir de la qual l'autor de la *Crònica de 1427* compilava provenia, en última instància, d'un manuscrit del segle XIII que depenia de la família A, però amb particularitats suficients com per iniciar una subfamília nova, l'A*.

Abstract: The *Chronicon Pontificum et Imperatorum* by Martí de Troppau is, along with the *Història Escolàstica* by Pere Comestor and the *Speculum historiale* by Vicenç de Beauvais, one of the main sources used by the compiler of the *Crònica universal de 1427*. The *Chronicon* will be referred to three different times by the author himself and will thus give rise to three different families in the textual transmission of Martí de Troppau's work, which L. Weiland identifies with letters A, B and C. In this work we provide some evidence that allows us to assume that the version of the *Chronicon* from which the

* El present treball forma part del Proyecto PGC2018-097011-B-I00 «Biografías marginales: violencia, sexo, género e identidad. Edición y análisis de las fuentes documentales valencianas de la época foral», del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades del Gobierno de España.

** Les abreviatures que fem servir per indicar les localitzacions dels manuscrits consultats en aquest treball són: Biblioteca Nacional de Madrid (BNM), Biblioteca Nacional de París (BNP), Biblioteca Pública Estatal de Tarragona (BPET), Biblioteca del Monestir de San Lorenzo de El Escorial (BLE), Arxiu de la Catedral de València (ACV).

¹ Doctor en Llengües, Literatures, Cultures i les seues aplicacions per la Universitat de València. Professor a l'Institut de Llengües de la Universitat Catòlica de València. E-mail: jacob.mompo@ucv.es.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 11 (2020/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2020/ISSN 1676-5818

author of the *Crònica de 1427* compiled came, ultimately, from a thirteenth-century manuscript that depended on the A family, but with enough particularity to start a new subfamily, the A*.

Keywords: Historiography – Chronicles – Universal History – Textual Transmission.

Mots clau: Historiografia – Cròniques – Història Universal – Transmissió textual.

ENVIADO: 05.04.2020

ACEPTADO: 05.05.2020

Introducció

La *Crònica universal de 1427* és un escrit historiogràfic enllestit durant la segona meitat del segle XV que pretén reunir en un volum un recull d'història universal que abaste des de la creació del món fins a l'època de l'autor. Es tracta, en definitiva, d'un exemple més d'aquelles obres historiogràfiques que tanta fortuna van tindre al segle XV. En efecte, per a Miquel Coll i Alentorn,² al llarg dels segles XIV i XV es va viure un període efervescent quant a la producció de cròniques universals, període que clouria la *Crònica universal de 1427*. La llista de cròniques universals que aporta l'autor esmentat, i que formarien part d'aquest període de la historiografia catalana, són el *Compendi historial*, de fra Jaume Domènec; la traducció anònima de la *Crònica universal de Guillem de Nangís*, el *Gènesi d'Esriptura*, el *Flos Mundi*, la traducció de la *Crònica universal de Gaucher de Denain*, la *Crònica universal de 1425* i la *Crònica universal de 1427*. A aquesta llista, Stefano Maria Cingolani afegeix el que considera el primer testimoni de crònica universal catalana, el *Libre dels Reis*, redactat entre 1277 i 1280.³

Pel que fa als testimonis conservats, tradicionalment s'ha considerat que el manuscrit que serva la Biblioteca Nacional de Madrid era l'única còpia coneguda de la crònica.⁴ No obstant això, l'Arxiu de la Catedral de València conserva un fragment de la crònica, uns pocs quaderns del final, únicament 26 folis que, tanmateix, permeten recuperar part del text que havia perdut el manuscrit de Madrid.⁵ Aquesta còpia fragmentària va ser editada per José Hinojosa, que la va titular amb el nom de *Crònica*

² COLL I ALENTORN, M., "Les cròniques universals catalanes", a dins *Bulletí de La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 34, pp. 43–50, 1972.

³ CINGOLANI, S.M. (ed.), *Libre dels reis*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2008.

⁴ BNM, Ms. 17.711.

⁵ ACV, Ms. 400.

de Pere Maça.⁶ El manuscrit de València avança un poc més la data *a quo* i finalitza al si de la guerra entre Alfons el Magnànim i Castella, en la batalla naval que suposà la derrota castellana del Cap de l'Aljub, en l'any 1430. Això no obstant, per la tradició historiogràfica del nom amb què la va batejar Coll i Alentorn, preferim referir-nos-hi amb el nom de *Crònica universal de 1427*.

Pel que respecta a l'autoria, cap dels dos testimonis conserva el full inicial o el colofó final que haguera pogut fer menció a la identitat del compilador de la crònica; però aquest devia ser valencià, segons indiquen tant les característiques lingüístiques del text com l'atenció de l'autor cap a fets esdevinguts a la ciutat o al regne de València als capítols finals de la crònica, així com un coneixement ampli i precís de la toponímia valenciana.

Pel que fa al contingut de la crònica, hom pot dividir-la temàticament en tres parts molt desiguals entre si. A la primera secció, que esdevé la més extensa, l'autor se centra en la història bíblica des del Gènesi fins a la passió i mort de Jesucrist. Per tal d'emmarcar el text i preparar el lector per la lectura dels misteris de la creació, el compilador encapçala aquesta primera secció amb una introducció de caràcter teològic amb què explica el concepte i les propietats de la Trinitat. La segona secció de la crònica es fonamenta en les principals autoritats medievals, l'Imperi i el Papat, i relata així la història des de la mort de Jesucrist fins al començament del regnat de Pere el Gran. A partir d'aquest punt, la crònica perd el caràcter universal que l'havia caracteritzada i se centra en els afers històrics, polítics, militars i —també— llegendaris dels monarques de la Corona d'Aragó fins al regnat d'Alfons el Magnànim.

Per a la redacció del seu compendi historiogràfic, l'autor de la *Crònica universal de 1427* es fonamenta en les obres de Vicenç de Beauvais, Pere Lombard i Martí de Tropicau, tal com ja havien indicat Miquel Coll i Alentorn i Pere Bohigas.⁷ Amb tot, l'obra que més pes té en la redacció d'aquesta primera secció és la *Història Escolàstica*, de Pere Comestor.⁸

⁶ HINOJOSA, J. (ed.), *Crònica de Pere Maça*, València, Universitat de València, 1979.

⁷ COLL I ALENTORN, M., "Les cròniques", *op. cit.*, p. 49; BOHIGAS, P., "Notas sobre algunas crónicas catalanas contenidas en manuscritos de la Biblioteca Nacional", a dins A. Badia i Margarit, G. Colon i J. Morad (eds.) *Mirall d'una llarga vida. A Pere Bohigas, centenari*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2001, pp. 455-483.

⁸ Vegeu l'apartat dedicat a les fonts de la *Crònica universal de 1427* a MOMPÓ NAVARRO, J. *Crònica universal de 1427. Estudi i edició*, (tesi doctoral), València, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana, 2019, pp. 23-182.

La darrera secció de la crònica demostra que el compilador coneix les cròniques de Desclot i Muntaner, per bé que els capítols finals de la *Crònica de 1427* són molt breus, fet que dificulta la detecció de la font directa. També devia tenir al seu abast altre tipus de material historiogràfic, com ara llibres de memòries, o reculls de notícies, sobretot per a la part final de la crònica, que reuneix les característiques d'un incipient dietarisme.⁹

En aquest treball ens centrarem, però, en la segona secció de la crònica, aquella que es fonamenta en el *Cronichon Pontificum et Imperatorum*, de Martí de Troppau. Abans, però, emmarcarem succintament l'obra del dominic i la seua tradició textual en tant que això ens permetrà de determinar aquelles característiques que indiquen que l'obra de consulta que tenia a l'abast el nostre compilador deriva, en última instància, del *Codex Pragensis*, manuscrit del segle XIII que estava a la sala capitular de la catedral de Praga.

I. El *Chronicum Pontificum et imperatorum* i Martí de Troppau. Un èxit de la divulgació medieval

En nombrosos manuscrits dels segles XIII i XIV es refereixen a l'autor del *Chronicum* amb la seqüència “Martinus de regno Bohemiae oriundus, patria Oppaviensis”, que ens situaria el seu lloc de naixement a la ciutat d'Opava –en alemany, Troppau–, capital històrica de Silèsia. En manuscrits posteriors, però, se'l coneix com Martinus Polonus, nom amb què s'hi van referir Bartolomeo da Lucca i Bernard Gui.¹⁰ La utilització d'aquest epítet pot estar motivada per dues circumstàncies. D'una banda, s'explicaria per la vinculació de Martí de Troppau amb el monestir dominic de Sant Climent, a Praga, que pertanyia a la província dominica de Polònia.

De l'altra, pot fer referència al fet que Nicolau III (1277-80) el nomenara arquebisbe de Gnesen, també a Polònia. Aquest càrrec, però, no va poder exercir-lo perquè va morir poc després del seu nomenament. Curiós, almenys, resulta que de l'autor d'una de les

⁹ Vicent Josep Escartí ja va notar aquesta circumstància dels capítols finals de la crònica. ESCARTÍ, V.J., “Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle XIV al XIX”, a dins *Manuscrits: Revista d'història moderna*, 28, pp. 181-205, 2010, p. 187; ESCARTÍ, V.J., “Sobre els primers testimonis memorialístics valencians: anotacions dietarístiques i cròniques locals”, a dins *Quaderns de filologia. Estudis literaris*, 16, pp. 159-173, 2011, pp. 168-169.

¹⁰ DAL CENGIO, M., *Edizione del volgarizzamento del Chronicon pontificum et imperatorum di Martinus Oppaviensis secondo il cod. Laur. XLI 41 (cc. 94r 120v)*, Pàdua, Università degli Studi di Padova, Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari, 2014, p. 3.

obres més divulgades al llarg de l'edat mitjana¹¹ hom no conega més que unes poques dades esparses de la seua biografia.¹² Malgrat el ball de noms amb què tradicionalment se l'ha conegut, nosaltres fem servir la forma *Martí de Troppau*, en referència a la seua ciutat de naixement, atés que es tracta de la forma amb més tradició entre els estudiosos més recents.

La popularitat de què va gaudir l'obra del dominic és inqüestionable tenint en compte les més de 400 còpies manuscrites que s'han conservat.¹³ Però, a banda de les còpies llatines de la crònica de Martí de Troppau, aquesta va ser traduïda al llarg dels segles XIV i XV a l'anglès, l'alemany, el francès, l'italià i el castellà. W. Ikas afegeix que allò que converteix la tradició textual del *Chronicon* en quelcom extraordinari és el fet que la seua divulgació no es limitara a l'Occident cristià, sinó que també fou traduït al grec, a l'armeni i, fins i tot, al persa.¹⁴ Per al nostre àmbit d'estudi, l'autor suara citat passa per alt que també s'ha conservat una traducció catalana del *Chronicon*, intitulada *Cròniques dels apostolis e dels emperadors*.¹⁵ Per a William Matthews, el motiu de la popularitat que va gaudir l'obra del polonès és obvia: es tracta d'una obra que, lluny dels volums feixucs de grans dimensions, el *Chronicon* ofereix, de manera confortable i àgil, un relat breu i dinàmic dels fets més destacables de la història universal.¹⁶

En aquest sentit, Martí de Troppau va concebre la *Crònica dels pontífexs i dels emperadors* com una mena de catàleg analític que permetera una consulta ràpida i àgil del seu contingut. La disposició original del frare dominic iniciava el seu catàleg historiogràfic amb les biografies de Jesucrist i Octavi August en pàgines enfrontades. Així doncs, a partir de Jesucrist i Octavi, el *Chronicon* continuava situant les biografies dels papes al

¹¹ A més del *Chronicon*, Martí de Troppau va redactar, entre d'altres, obres com *Sermones de tempore, De diversis miraculis, De schismate ecclesiae Graecorum* o *Historia de Guelfis*. Però, sense dubte, la més divulgada, *Chronicon* a banda, va ser la *Tabulam decreti*, coneguda també com *Tabula Martiniana* o *Margarita Decreti*.

¹² IKAS, W. "Martinus Polonus' Chronicle of the Popes and Emperors: a Medieval Best-seller and its Neglected Influence on Medieval English Chroniclers", a dins *The English Historical Review*, 116 (466), pp. 327-341, 2001, p.328.

¹³ Ikas situa la xifra de manuscrits conservats de la crònica de Martí de Troppau en 437. IKAS, W., "Martinus Polonus' Chronicle of the Popes and Emperors" *Op. cit.* p. 331. Vegeu una mostra ben significativa de manuscrits i edicions del *Chronicon* a KAEPPELI, T. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi (vol. III)*, pp. 114-123, Roma, Typis Polyglottis Vaticanis, 1980.

¹⁴ IKAS, W., "Martinus Polonus' Chronicle of the Popes and Emperors", *Op. cit.* p. 332.

¹⁵ BLE, Ms. P.II.18 (ff. 1-90).

¹⁶ MATTHEWS, M., "Martinus Polonus and some later Chroniclers", a dins D. A. Pearsall i R. A. Waldron (eds.) *Medieval Literature and Civilization: Studies in Memory of G. N. Garmonsway*, pp. 275-288. London, Bloomsbury Academic, 201, p. 275.

verso i les dels emperadors al recto del foli següent. D'aquesta manera, hom podia copsar amb una ullada el decurs de la història universal prenent com a guia les dues autoritats més importants a ulls dels lectors medievals. El manuscrits més fidels a la disposició original tenien una tirada de 50 línies per pàgina, a una sola columna, corresponents a 50 anys, això és, a una línia per any.¹⁷

Ara bé, ja hem comentat que l'obra del cronista dominic va ser una de les més copiades, compendiades i traduïdes al llarg de tota l'edat mitjana. Aquest volum de reproduccions del *Chronicon* feia inevitable que no es respectara sempre la concepció inicial de l'obra. En efecte, malgrat que moltes versions respecten la disposició més amunt referida, altres copien el text sense tindre això en compte. Algunes còpies no respecten les 50 línies per pàgina¹⁸. D'altres reproduïxen el text a doble columna.¹⁹ En altres versions, el copista reproduïx en primer lloc les biografies dels papes i, al finalitzar aquestes, copia les dels emperadors.²⁰

Així mateix, molts copistes interpolen textos de diversa procedència i amplien el catàleg amb més papes i emperadors entronitzats amb posterioritat a la mort de Martí de Troppau (1278). Anna-Dorothee von den Brincken sospita que aquesta desvirtuació de la composició original del seu autor va propiciar que, amb el pas del temps, disminuïra la popularitat de què havia gaudit l'obra del dominic.²¹

¹⁷ IKAS, W., "Martinus Polonus' Chronicle of the Popes and Emperors", *Op. cit.* p. 329. Segueixen aquesta disposició original els manuscrits BPET, Ms. 122(2), BNP, Ms. Latin 14357; i BNM, Ms. 10046; també l'edició de FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini, ac summi pontificis poenitentiarii, Chronicon e vetustissimo manuscripto et ipsi scriptori paene coetaneo*, Coloniae Agripinae, Excudebat Gerhardus Grevenbruch, 1616.

¹⁸ A tall d'exemple, el manuscrit BNM, Ms. 6871, sí que situa els papes al verso i els emperadors al recto, però no respecta les 50 línies per pàgina.

¹⁹ Aquest és el cas del manuscrit BNP, Ms. Latin 5022 i de l'edició de 1574, DE TROPPEAU, M., *Martini Poloni, archiepiscopi Consentini, etc. Chronicon expeditissimum, ad fidem veterum manuscriptorum codicum emendatum et auctum*, Antuerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1574. El manuscrit esmentat està escrit a doble columna i barreja, segons convé, els papes, el nom dels quals va encapçalat per una capital vermella, amb els emperadors, amb capital blava. Per contra, l'edició de 1574 enfronta papes i emperadors columna a columna.

²⁰ Tal com es presenta al BNM, Ms. 10074 i a la traducció catalana del BLE, Ms. P.II.18 (ff. 1-90). Aquest és el cas, també, de l'edició de WEILAND, L., (ed.) "Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum", a dins *Monumenta germaniae historica... Tomus XXII*, Hannoverae, impensis Bibliopoli Aulici Hahniani, 1872. Per la seua part, la versió del BNP Ms. Latin 4974 únicament conté el prefaci, els capítols corresponents a l'antiguitat romana i la llista dels papes, deixant de banda els emperadors.

²¹ La cita de von den Brincken, a partir de Ikas, W. "Martinus Polonus Chronicle of the Popes and Emperors", *op. cit.* p. 331.

El fet que la composició que va idear Martí de Troppau dedicara una línia de text a cada any provoca que els regnats de més durada oferisquen un major nivell descriptiu; mentre que, per contra, els més breus esdevinguen extremadament resumits; sobretot aquells que duraren pocs anys, mesos o -fins i tot- dies, fet que pot comportar que l'autor obvie esdeveniments importants per tal d'encabir una determinada biografia a les línies que li permeta la durada del pontificat o regnat de l'individu en qüestió. Però aquesta contrapartida és menor si tenim en compte que la finalitat de Martí de Troppau no era altra que oferir un catàleg analític, àgil, amb què juristes i teòlegs pogueren situar els papes o els emperadors que els foren d'interés. En paraules del dominic: “Factum est eo compendiosius hoc opusculum, ut Scolasticis Hystoriis a theologis et a iuris peritis decreto vel Decretalibus convenienter possit alligari”.²²

Efectivament, *La Història escolàstica*, que com hem referit més amunt, és una altra de les fonts de la *Crònica universal de 1427*, es concep com una obra d'exègesi bíblica, que narra, per tant, la història del marc temporal que s'encabeix a la Bíblia, això és, del Gènesi fins als Actes dels apòstols. Martí de Troppau veuria la seua obra, doncs, com una continuació de l'obra de Pere Comestor, d'aquí que suggerira el seu treball com un apèndix que, vinculat a la *Historia escolàstica* seria útil per als teòlegs, i que unit al seu *Tabula Decretalia* esdevindria una ferramenta útil per als juristes.²³

Però, a banda de les referides còpies que desvirtuaven en major o menor mesura el pla inicial del dominic, l'autor mateix va refer el *Chronicon* diverses vegades. Aquest fet va propiciar tres versions o famílies diferents, tal com adverteix Wolfgang-Valentin Ikas (2001):

Martin's work has come down to us in three different versions, all of which appear to have been produced by Martin himself. The first recension was completed in 1268, the second in about 1271 or 1272, and the third in 1277, shortly after the accession of Nicholas III. The third and final version differs from the prior two by a number of significant additions, most notably a brief geographical and historical introduction, surveying the ancient world - Rome in particular - up to the time of Augustus, and the fable of Pope Joan.²⁴

Segons Weiland, la *recensio A* del *Chronicon* prové del manuscrit que anomena *Codex Pragensis*, atès que es conservava a la Biblioteca Capítular de l'Església Major de

²² WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 397.

²³ ROLSTON, E., *Martin of Opava and the treatment of imperial history in dominican works of compilation, c. 1250-1330*, Tesis doctoral, Christchurch, University of Canterbury, p.68.

²⁴ IKAS, W. “Martinus Polonus Chronicle of the Popes and Emperors”, *op. cit.* p. 330.

Praga.²⁵ Del *Codex Pragensis* deriva un manuscrit, actualment perdut, que sortosament va editar Iohanne Fabricio l'any 1616. Aquest manuscrit presenta moltes similituds amb el *Pragensis*, per bé que amb suficients particularitats com perquè Weiland el consideri la gènesi d'una subfamília nova, això és, A*.²⁶ La versió B que, com hem dit, el mateix Martí de Troppau va refer, allarga En les línies següents comprovarem, doncs, que la còpia de què disposava el compilador de la *Crònica universal de 1427* provenia de la *recensio* que va originar el manuscrit de Praga i, més concretament, de la subfamília del manuscrit que va editar Iohanne Fabricio l'any 1616.

II. La relació del *Chronicum Pontificum et imperatorum* amb la *Crònica universal de 1427*

Tal com hem esmentat adés, la primera secció de la crònica narra la història universal des de la creació del món fins a la mort de Crist, amb l'ajut, sobretot, de la *Història Escolàstica* i del *Speculum historiale*.²⁷ A partir de la passió de Jesucrist, el compilador comença una nova secció que rubrica de la següent manera: “Ací són acabades totes les ystòries del Testament Vell e Novell e prosequex l'orde ystorial dels emperadors, papes e reys”.²⁸ Aquest ordre historial dels emperadors, papes i reis a què es refereix el nostre cronista és tota una declaració d'intencions d'allò que pretén realitzar tot seguit, o siga, posar en ordre la història del emperadors –i més endavant, dels reis– i dels pontífexs; i a tal efecte, amb el *Chronicon* de Martí de Troppau tenia l'eina perfecta.

No obstant això, abans de fer servir el *Chronicon* el compilador explica les persecucions de Neró i el martiri i mort dels apòstols. La brevetat de la crònica dificulta identificar la font concreta. Potser compendia, com ja ha fet al llarg del Nou Testament, a partir dels Actes dels apòstols de Lluç, així com d'altres texts apòcrifs. En aquest sentit, en aquests capítols inicials de la segona secció de la crònica, el cronista narra la llegenda de la malaltia de Vespasià, que explica la miraculosa sanació de l'emperador per

²⁵ “Codex capituli maioris ecclesiae Pragensis sign. G77 membr. In fol. Saec. XIII [...] Catalogus summorum pontificum et imperatorum”. WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 382.

²⁶ “A*. Codici Pragensi cognatissimus est textus qui typis excusus est Colonia a Iohanne Fabricio”. WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 383.

²⁷ La utilització de les obres de Comestor i Beauvais és indiscutible al llarg de l'Antic Testament, però no tant en el Novell, on el nostre compilador segueix el guió de Beauvais, però actua per compte propi seguint el relat bíblic canònic, però també algun apòcrif, tal com ja havia indicat BOHIGAS, P., “Notas sobre algunas crónicas”, *op. cit.* pp. 472-473.

²⁸ BNM, Ms. 17711, f. 155r.

intercessió de sant Climent i Verònica. Com a resultat, Vespasià es va convertir al cristianisme i, en venjança per la mort de Crist, va arrasar Jerusalem.²⁹ La tradició d'aquesta llegenda prové del *Vindicta* o *Venjança del Salvador*, un text apòcrif llatí que, segons el seu editor modern, va ser redactat a França entre els segles VIII i X, conservat en dos manuscrits del segle XIV a Venècia i Milà.³⁰

És a partir del tercer capítol d'aquesta secció que el compilador comença a extreure el *Chronicon*. El cronista de 1427 no tradueix de manera literal el text de Martí de Troppau, sinó que l'adapta al seu relat. En aquest punt hem de tindre en compte el plantejament que Martí de Troppau havia fet de la seua obra. Així doncs, en la majoria d'aquells pontificats o regnats que, per la seua durada breu, obligaren el dominic a solventar-los en poques línies, el compilador, generalment, realitzarà un traducció gairebé literal i completa de la biografia en qüestió. En canvi, aquelles biografies que ocupen fragments extensos en el *Chronicon*, seran sistemàticament retallades i adaptades al text del cronista segons li convinga en cada cas concret.

Una altra consideració que cal tenir en compte és la manera sistemàtica amb què Martí de Troppau inicia cadascuna de les biografies dels pontífexs. El dominic, utilitzant les dades de què disposa, intenta seguir sempre un esquema prefixat, això és, el nom del pontífex, dades relatives a l'ascendència i/o la procedència, i la durada del seu càrrec expressada en anys, mesos i dies. Valga d'exemple el fragment següent: "Nicholaus I nazione Romanus ex patre Theodoro sedit annis 9, mensibus 2, diebus 20".³¹ El compilador, en canvi, no considera necessària tanta precisió i indica la durada únicament expressada en anys i mesos. Això que a primera vista sembla una simplificació, tanmateix provoca diverses confusions i errades en la cronologia, de vegades errades sensibles com ara el fragment de la crònica corresponent al mateix exemple desús referit: "Nicolau, de nació de Roma, fou papa ·XX· anys e dos mesos".³² D'altres errades que presenta la crònica en aquesta secció estan motivades per un error de lectura al llarg del procés de transmissió; per exemple, quan anomena *Zefirus*³³ al papa *Zeferinus*,³⁴ o *Genèsius*³⁵ a l'emperador *Severus*.³⁶

²⁹ BNM Ms. 17711, ff. 155v-156r.

³⁰ PIÑERO, A., *Todos los Evangelios: Traducción íntegra de las lenguas originales de todos los textos evangélicos conocidos*, Madrid – México – Buenos Aires, EDAF, 2018, pp. 379-383.

³¹ WEILAND, L., "Martini Oppaviensis Chronicon", *op. cit.*, p. 429.

³² BNM, Ms. 17711, f. 173r.

³³ *Ibid.* f. 158r.

³⁴ WEILAND, L., "Martini Oppaviensis Chronicon", *op. cit.*, p. 412.

³⁵ BNM, Ms. 17711, f.158r.

³⁶ WEILAND, L., "Martini Oppaviensis Chronicon", *op. cit.*, p. 448.

Un altre tipus d'errades que comet el compilador de la *Crònica Universal de 1427* estan motivades per una traducció errònia, com en el cas següent:

Othó, fill del segon Othó, fou emperador ·XX· anys. E, venint a Roma, per papa Gregori Quint fou coronat en emperador. Aquest ordonà Ytalia e passà per Gàl·lia. E'n Saxona retornà Tercensis, cònsul, e fugí Gregori papa. E gitat del papat, fou papa hun altre que havia nom Johan, grech, bisbe de Plasència.³⁷

En canvi, segons Martí de Troppau, Ottó III va retornar a Saxònia, passant per Gàl·lia, una vegada ordenada Itàlia. Per la seua part, el cònsul romà Crescenci, havent fugit el papa Gregori, va fer papa Johan, bisbe de Piacenza:

Hic ordinata pace in Ytalia transitum faciens per Galliam in Saxoniam est reversos. Sed Crescencius consul romanorum, gregorio papa fugato, fecit papam quendam grecum, nomine Iohannem, placentinum episcopum.³⁸

Un altre exemple d'errada en la traducció que repeteix en diversos llocs al llarg d'aquesta secció té lloc per primera vegada al capítol 14: “En aquest temps, Elisàrius e Patrícius deslliuraren Roma, que no la prengueren los gots”.³⁹ Però el *Chronicon* s'hi refereix a un únic personatge històric, Flavi Belisari, general de l'emperador Justinià, el qual pertanyia a l'estament social dels patricis: «Huius tempore Belisarius patritius liberavit Romam a captione Gothorum».⁴⁰

Al llarg del seu catàleg, Martí de Troppau dona detall sobre els papes que, per un o altre motiu, ha estat eliminat de la llista oficial de pontífexs. Ara bé, en aquests casos opta, normalment, per afegir alguna línia al respecte dins l'apartat dedicat a la biografia del papa legítim següent, i no dedica un apartat propi al papa herètic o excomunicat en qüestió. *La Crònica de 1427* de vegades es fa ressò d'aquests papes; d'altres, no. És possible que el fet d'anar camuflat a l'interior de la biografia d'un altre pontífex, sense caplletra inicial o calderó que destaque aquests papes, pot provocar que el compilador el passe per alt. Entre les poques vegades que el compilador incorpora aquests papes trobem, per exemple, la referència al papa Siriac, que Martí de Troppau esmenta a l'apartat dedicat a Poncià I.⁴¹

³⁷ BNM, Ms. 17711, f. 175v.

³⁸ WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 466.

³⁹ BNM, Ms. 17711, f. 164r.

⁴⁰ WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 421.

⁴¹ BNM, Ms. 17711, f. 158r; WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 413.

En canvi, la crònica omet qualsevol referència al prevere Novacià l'heretge, el qual malgrat no ser papa, alguns manuscrits del *Chronicon* li dediquen un apartat exclusiu,⁴² per bé que la majoria l'inclouen a dins de l'apartat de Fabià I.

Aprofitarem l'avinentesa d'haver parlat d'aquest darrer papa per a aproximar-nos a les pistes que ens situen la còpia del *Chronicon* que va utilitzar el nostre compilador en la *recensio* A. Segons la crònica:

Fabianus, de nació de Roma, fo papa ·xiii· anys e ·xi· mesos. Aquest constituí que cascún any, en lo dijous de la Cena, fos consagrada la crisma. E quant ell fou elet, ·i· coloma molt blancha avallà del cel sobre aquell. E a la final, per manament de Deci, fo coronat per martiri.⁴³

Segons Weiland, les tres famílies del *Chronicon* donen notícia de la llegendària aparició del colom blanc que davallà del cel el dia de l'elecció de Fabià I, així com de l'ordinació per a consagrar la crisma cada Dijous Sant. Ara bé, la *recensio* B descriu en primer lloc l'aparició del colom, mentre que les famílies A i C, com el nostre cronista, esmenten primerament la consagració de la crisma.⁴⁴

Pel que fa als regnats de Públius Hèlvius Pèrtinax i Septimi Sever, l'edició de Weiland els agrupa a l'apartat "Helius Pertinax et Severus".⁴⁵ Aquesta mateixa agrupació es reproduïx en altres manuscrits i edicions.⁴⁶ En canvi, altres versions utilitzen, com la *Crònica de 1427*, un apartat per a cadascun d'aquests dos emperadors.⁴⁷ De la mateixa manera que la crònica procedeix l'edició de 1616 de Iohanne Fabricio⁴⁸ que, com hem comentat, reproduïx un manuscrit del segle XIII, estretament relacionat amb el Còdex de Praga G. 77 (A), però amb suficients particularitats com perquè Weiland el situe en la subfamília A*.

Igualment hem comentat que la *Crònica universal de 1427* abreuja, i de vegades molt, el *Chronicon* de Martí de Troppau. Això pot dificultar el propòsit d'adscriure la còpia del

⁴² BPET, Ms. 122(2), f. 105v; BNM, Ms. 6871, f. 32v.

⁴³ BNM, Ms. 17711, f. 157r,

⁴⁴ WEILAND, L., "Martini Oppaviensis Chronicon", op. cit., p. 413.

⁴⁵ Ibid. p. 447.

⁴⁶ BNM, Ms. 6871, ff. 31r-32r; BNM, Ms. 10046, ff. 28r-29r; l'edició DE TROPPEAU, M., *Martini Poloni, archiepiscopi Consentini* [...] Antuerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1574, pp. 163-164.

⁴⁷ BNM, Ms. 10074, f.65r.

⁴⁸ FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini* [...] Coloniae Agripinae, Excudebat Gerhardus Grevenbruch, 1616, ff. 11r-12r.

compilador a la *recensió* A*. Tanmateix, els fragments extractats i traduïts del *Chronicon*, tot i resumits, ofereixen pistes suficients, la majoria errades presents en A*, com per poder fer-ho. Un exemple, poc consistent encara, és la durada del pontificat d'Anter, que segons el *Chronicon* va seure a la càtedra pontifícia “annis 3, mensi 1”.⁴⁹ Segons l'edició de 1616, el pontificat d'Anter va durar únicament un mes.⁵⁰

A més, al capítol dedicat als imperis conjunts de Valentinià I (364-375), Valent (364-378) i Gracià (375-383), la crònica explica:

Valent, ab son frare Valentinià e Gracià, fo emperador ·III· anys. Aquests tres maravellosament tengueren les imperials dignitats. En lo terç any de Valent, qui emperà en Costantinoble, ·III· gents, <ço és, gots> qui s'appellan gots, sípedes y vàndalos, havent una lengua e per nom diversos departits, per si passaren lo flum de Danubi, qui és lo major del món, en Alamanya. Aquest Valent fo arrià e, fahent moltes persecucions als cristians, fou mort per los grechs en batalla.⁵¹

Segons la majoria de versions del *Chronicon*, quatre van ser les tribus que travessaren el Danubi. En aquest passatge, A* conté una errada que no presenten les famílies A, B i C. Segons el text d'A,B i C:

Valentiis imperio tercio, qui imperavit Constantinopoli, 4 gentes Scitice, id est Gothi, Ypogothi, Gyppedes et Wandali, una linguam habente, nomine tantum diversi, in bipertito agmine Danubium transierunt.⁵²

En canvi, l'edició d'A* confon el nom comú amb què hom denominava aquests pobles dellà el Danubi, els *Scitice*, o escites, amb l'adverbi *scilicet*, que el compilador tradueix per *ço és*, per bé que rectifiqui i es decante després per l'opció *que s'apellen*. Segons l'edició de 1616: “quatuor gentes, scilicet Gothi, Hippogothi, Gipedes et Wandali”.⁵³

Un altre aspecte que ens permet descartar les famílies B i C és la llegenda dels set durments, segons la qual, set cristians que fugiren de la persecució de Deci romangueren dos-cents anys dormint a una cova d'Éfeso.⁵⁴ Aquesta llegenda la recullen totes les famílies del *Chronicon*. Amb tot, les famílies B i C la inclouen a

⁴⁹ WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 413

⁵⁰ FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini*, *op. cit.* f. 12v; BNM, Ms. 17711, f. 158r.

⁵¹ BNM, Ms. 17711, f. 161r-161v.

⁵² WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 453.

⁵³ FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini*, *op. cit.* f. 17r.

⁵⁴ BNM, Ms. 17711, f. 162r.

l'apartat dedicat a l'emperador Teodosi II d'Orient (408-450), mentre que les versions A i A* la situen en el pontificat de Lleó I (440-461).⁵⁵ D'aquesta manera, com la crònica, ho fa l'edició de 1616 del Codex Pragensis (de Troppau, 1616: 18v & Weiland, 1872: 454).

A més, A* conté una errada en la brevíssima biografia del pontífex Bonifaci III (607) que reproduïx la *Crònica universal de 1427*. Segons el *Chronicon*, Bonifaci III va ordenar que es posara a sobre l'altar un drap net: “ut nitidus pannus supra altare poneretur”.⁵⁶ En canvi, segons la versió d'A*, Bonifaci va ordenar “ut viridus pannus supra altare poneretur”,⁵⁷ tal com fa el nostre compilador: “Aquest constituí que fos posat drap vert sobre l'altar”.⁵⁸ Aquesta errada ja hi era al manuscrit del segle XIII que va editar Fabricio, el qual va detectar l'errada i al marge de l'edició anotà la solució correcta, *nitidus*.⁵⁹

Una errada similar ens situa el manuscrit que consultava el compilador entre els derivats d'A*, en aquest cas, durant la narració de l'imperi de Lluís el Piadós (813-840), on la crònica explica: “E vingueren los romans e los saxons per mar entrans en Gàl·lia [e] quasi tota la gustaren per foch e coltell. E a la final Lothari, lexat l'Imperi a son fill Luýs, féu-se monge”.⁶⁰ Però els protagonistes de la devastació referida foren els normands, i no els romans. El compilador reproduïx l'error d'A*, *Romani*, en comptes de la lliçó que ofereixen la resta de famílies.⁶¹

D'altra banda, si bé és cert que la còpia del *Chronicon* que va utilitzar el nostre compilador provenia de la família A*, molt probablement no respectava la disposició original que havia concebut Martí de Troppau, disposició que sí que respectava el manuscrit editat per I. Fabricio. En aquest sentit, si el manuscrit que seguia el compilador de la *Crònica Universal de 1427* haguera situat els papes al verso i els emperadors al recto del foli següent, i s'hi haguera destinat una línia a cada any d'història narrada, molt probablement la *Crònica de 1427* no acumularia divergències temporals com les que presenta. En aquest sentit, si resseguim l'edició de 1616, les

⁵⁵ WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 454; FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini*, *op. cit.*, f. 18v.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 422.

⁵⁷ FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini*, *op. cit.*, f. 17r.

⁵⁸ BNM, Ms. 17711, f. 166v.

⁵⁹ FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini*, *op. cit.*, f. 17r, nota marginal.

⁶⁰ BNM, Ms. 17711, f. 173r.

⁶¹ FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini*, *op. cit.*, f. 30r; WEILAND, L., “Martini Oppaviensis Chronicon”, *op. cit.*, p. 462.

biografies dels papes Anter, Fabià, Corneli, Luci, Esteve I, Sixt II, Dionís i Fèlix I apareixen al verso del foli 12, enfrontades amb les biografies dels emperadors Gordià I, Filip l'Àrab, Deci, Gai, Valerià i Galié, situades al recto del foli 13. En aquest punt, la crònica narra els pontificats de Corneli, Luci, Esteve I, Sixt II, Dionís, se salta Fèlix I, i segueix amb Eutiquià, Gai i Marcel·lí. Així doncs, el compilador allarga aquesta part amb tres papes més que no la disposició original del frare dominic. En aquest sentit, tot i que el *Chronicon* situa Dioclecià en temps de Marcel·lí, la *Crònica de 1427*, com que encara té pendent les biografies de nou emperadors més abans de la de Dioclecià, ultracorregeix i situa el papa Marcel·lí (296-304) en temps de l'emperador Valerià (253-260), en comptes de Dioclecià (284-305), que va ser emperador durant el pontificat de Marcel·lí. Nosaltres som del parer que aquestes anacronies no hagueren estat possibles si el manuscrit consultat pel compilador de 1427 haguera respectat el pla traçat per Martí de Troppau i haguera enfrontat els papes amb els emperadors contemporanis.

Al llarg d'aquesta secció també observem interpolacions de fragments que no provenen del *Chronicon*, però que, tanmateix, no podem saber si ja les recollia la còpia de què disposava el compilador o si, per contra, els va afegir de voluntat pròpia a partir d'altres textos, bé de manera directa, bé a partir del que el compilador mateix coneixia. Aquest darrer extrem és del tot possible atesa la brevetat de les esmentades interpolacions. A mode d'exemple, a l'apartat corresponent al regnat de Constantí I el Gran (306-337), el compilador incorpora la llegenda de l'aparició de l'àngel que, segons la tradició, va mostrar-li a Constantí una bandera blanca amb una creu vermella amb la inscripció *in hoc signo vinces*. Segons la brevíssima al·lusió de la crònica:

Constantí lo gran, venint de Gàl·lia, vench a Roma contra Maxenci, emperador. E aparech-li l'àngel en sompnis portant una bandera blanca ab creu vermella dient-li: "En aquest senyal venceràs". Lo qual senyalà de creu a si e a tots los seus e combaté's ab Maxenci, e vencé aquell e'l féu fugir, e morí desastrugament.⁶²

Aquesta referència no apareix al *Chronicon*, malgrat que la llegenda va gaudir d'una notable difusió al llarg de l'edat mitjana. L'origen de la llegenda es remunta al temps d'Eusebi de Cesarea (c.a. 263-339 d.C.), el qual la inclou a la seua *Història Eclesiàstica*.⁶³ (de Cesarea, 1554: 72r).

⁶² BNM, Ms. 17711, f. 160r.

⁶³ DE CESAREA, E., *Historia Eclesiastica*, Juan de la Cruz (trad.), Coimbra, por Juan Álvarez, f. 72r.

Un altre exemple similar a l'anterior el trobem a la biografia de Julià l'Apòstata (361-363). Segons la *Crònica universal de 1427*:

Julià Apòstata fo emperador ·II· anys ·VIII· mesos. Aquest era estat monge e fou-li comanat gran tresor per una dona que anà a visitar lo Sant Sepulcre en Jerusalem. Lexat l'àbit, anà contra Constanci ab grans dons que féu d'aquell tresor. Fo emperador e perseguí los cristians per tot lo món, car era arrià. Aquest féu la ·XII· persecució contra los cristians e ordenà diverses statuts contra aquells, e molts ne coronà per via de martiri. A la final, com anàs a batallar contra los perses, per sent Martini, cavaller soterrat en un monestir de Cesarea, e per manament de la Verge Maria que li dix que venjàs a ella e al seu fill, Julià fonch en la batalla ab una lança traspasat per mig del cor, e blasmant e dient: "Vençut m'as, galileu e marià". E prenent la sanch que li exia de la naffra, lançava-la davant lo cel blasmant. Axí morí.⁶⁴

La llegenda de la dona que li va enviar un tresor a l'emperador després de visitar el Sant Sepulcre no apareix al *Chronicon* de Martí de Tropicau. Aquest tampoc no identifica sant Martí com a perpetrador de la llançada que va ferir de mort Julià l'Apòstata. Potser, la crònica atribueix la mort de l'emperador a sant Martí per l'al·lusió que fa, en la biografia de l'Apòstata, Martí de Tropicau: "Huius tempore beatus Martinus relicta milicia floruit"⁶⁵, que, tanmateix, no té res a veure amb el passatge de la seua mort.

D'altra banda, la frase llegendària que Julià l'Apòstata va proferir just abans de morir apareix per primer cop a la *Història Eclesiàstica* de Teodoret de Cir (393-466), escrita prop de cent anys després de la mort de l'emperador. El fragment de la crònica, com veurem, té més paral·lelismes amb el text de Teodoret de Cir que no amb el del *Chronicon*. Segons Martí de Tropicau:

Cum vero contra Persas ad Bellandum processisset, transiens per Cesaream Capadocie multa opprobria beato Basilio illius civitatis episcopo et christianis et comminationes futuras inferens, beatus Basilius orans et ieiunans cum christianis vidit beatam Virginem precipientem Mercurio militi dudum ante in quoniam monasterio sepulto, ut se et filium eius de Iuliano vindicaret. Quod et factum est. Et blasfemando expirans clamavit: "Vicisti, Galilee".⁶⁶

En canvi, el mateix fragment segons Teodoret de Cir:

⁶⁴ BNM, Ms. 17711, f. 161r.

⁶⁵ WEILAND, L., "Martini Oppaviensis Chronicon", *op. cit.*, p. 452.

⁶⁶ *Ibid.*

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 11 (2020/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2020/ISSN 1676-5818

Verum sive homo, sive angelus ferrum impulit, certum est, quisquis fuit, divinae voluntatis ministrum fuisse. Ferunt porro illum vulnere accepto implesse manum sanguine, et hoc in aerem projecto dixisse: “Vicisti, Galilae”.⁶⁷

La versió de Teodoret de Cir, doncs, com la Crònica Universal de 1427, explica que l'emperador Julià llançava a l'aire la sang provinent de la seua ferida mentre blasmava contra Déu. Aquesta circumstància, que no explica Martí de Troppau, palesa que, o bé el compilador coneixia aquesta tradició provinent de Teodoret de Cir amb què complementa el text de Martí de Troppau, o bé la versió del *Chronicon* a partir de la qual compilava ja presentava interpolacions breus d'altres textos.

Conclusió

Amb la finalitat última de compilar tot el saber universal en un volum de modestes dimensions, el compilador de la *Crònica Universal de 1427* estructura la seua crònica en tres seccions extremadament desiguals entre si pel que fa a la seua extensió. Així mateix, les obres que fa servir de fonament divergeixen igualment entre si. En aquest sentit, la *Història Escolàstica* de Pere Comestor, i, sobretot, el *Speculum historiale* de Vicenç de Beauvais, fonts de la primera secció de la crònica, són notablement més extenses que no el *Chronicon Pontificum et Imperatorum*, de Martí de Troppau, font principal de la segona secció de la crònica. Aquesta darrera obra va ser refeta fins a tres vegades diferents per l'autor mateix, fet que va propiciar la transmissió textual de tres branques diferents del *Chronicon*, A, B i C. A més, el manuscrit del segle XIII que va editar Iohanne Fabricio l'any 1616, depenia directament de la família A, però amb discrepàncies suficients com per a formar una subfamília nova, l'A*.

La *Crònica universal de 1427* presenta suficients indicis que ens indiquen que la còpia del *Chronicon* a partir del qual compilava el cronista de 1427 provenia de la branca que va originar el manuscrit del XIII editat per Fabricio, A*. Amb tot, la versió del nostre compilador, segurament no disposava el text de la mateixa manera que l'esmentat manuscrit del segle XIII, això és, amb els papes al verso enfrontats amb els emperadors al recto del foli següent. Igualment, considerem del tot probable que el *Chronicon* que va fer servir el compilador de la *Crònica universal de 1427* continguera interpolacions brevíssimes d'altres textos, si no és que l'autor les incorporés a partir de la memòria de lectures passades.

⁶⁷ MIGNE, J. P., *Theodoreti Cyrensis episcopi Opera omnia (vol. 2 i 3) = Patrologiae graeca, latine tantum editae, tomus XLII*, Paris, Apud J.-P. Migne editorem seu Petit-Montrouge, col. 1394.

Manuscripts

ANÒNIM, *Crònica Universal de 1427*, BNM Ms. 17711; ACV Ms. 400, Signatura antiga ACV Lligall 676: 15.

TROPPEAU, MARTÍ DE, *Chronicum Pontificum et Imperatores*: BNM Ms. 6871; BNM Ms. 10074; BNM Ms. 10046; BPET Ms.122(2); BNP Ms. Latin 4974; BNP Ms. Latin 14357; BNP Ms. Latin 5022.

TROPPEAU, MARTÍ DE, *Cròniques dels apostolis e dels Emperadors*, traductor català anònim, BLE, Ms. P-II-18.

Bibliografia

BOHIGAS, P., “Notas sobre algunas crónicas catalanas contenidas en manuscritos de la Biblioteca Nacional”, a dins A. Badia i Margarit, G. Colon i J. Morad (eds.) *Mirall d'una llarga vida. A Pere Bohigas, centenari*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2001, pp. 455-483.

CINGOLANI, S.M. (ed.), *Libre dels reis*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2008.

COLL I ALENTORN, M., “Les cròniques universals catalanes”, a dins *Butlletí de La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 34, pp. 43–50, 1972.

DAL CENGIO, M., *Edizione del volgarizzamento del Chronicon pontificum et imperatorum di Martinus Oppaviensis secondo il cod. Laur. XLI 41 (cc. 94r 120v)*, Pàdua, Università degli Studi di Padova, Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari, 2014, p. 3.

DE CESAREA, E., *Historia Ecclesiastica*, Juan de la Cruz (trad.), Coimbra, por Juan Álvarez.

DE TROPPEAU, M., *Martini Poloni, archiepiscopi Consentini, etc. Chronicon expeditissimum, ad fidem veterum manuscriptorum codicum emendatum et auctum*, Antuerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1574.

ESCARTÍ, V.J., “Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle XIV al XIX”, a dins *Manuscripts: Revista d'història moderna*, 28, 2010, pp. 181-205.

ESCARTÍ, V.J., “Sobre els primers testimonis memorialístics valencians: anotacions dietarístiques i cròniques locals”, a dins *Quaderns de filologia. Estudis literaris*, 16, 2011, pp. 159-173.

FABRICIO, I. (ed.), *Martini Poloni archiepiscopi consentini, ac summi pontifices poenitentiarum, Chronicon e vetustissimo manuscripto et ipsi scriptori paene coaetaneo*, Coloniae Agripinae, Excudebat Gerhardus Grevenbruch, 1616.

HINOJOSA, J. (ed.), *Crònica de Pere Maça*, València, Universitat de València, 1979.

IKAS, W. “Martinus Polonus’ Chronicle of the Popes and Emperors: a Medieval Best-seller and its Neglected Influence on Medieval English Chroniclers”, a dins *The English Historical Review*, 116 (466), pp. 327-341, 2001.

MATTHEWS, M., “Martinus Polonus and some later Chroniclers”, a dins D. A. Pearsall i R. A. Waldron (eds.) *Medieval Literature and Civilization: Studies in Memory of G. N. Garmonsway*, pp. 275–288. London, Bloomsbury Academic, 2013.

MIGNE, J. P., *Theodoretii Cyrensis episcopi Opera omnia (vol. 2 i 3) = Patrologiae graeca, latine tantum editae, tomus XLII*, Paris, Apud J.-P. Migne editorem seu Petit-Montrouge.

MOMPÓ NAVARRO, J. *Crònica universal de 1427. Estudi i edició*, (tesi doctoral), València, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana, 2019.

PIÑERO, A., *Todos los Evangelios: Traducción íntegra de las lenguas originales de todos los textos evangélicos conocidos*, Madrid – México – Buenos Aires, EDAF, 2018, pp. 379-383.

icm

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 11 (2020/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2020/ISSN 1676-5818

ROLSTON, E., *Martin of Opava and the treatment of imperial history in dominican works of compilation, c. 1250-1330*, Tesis doctoral, Christchurch, University of Canterbury.